

„Je nejvyšší čas se společně podívat na to nejzákladnější, co nás utváří“

Rozhovor s autorem a režisérem JQr (Janek Růžička)

Jsi filmař – dokumentarista, autor hudebních klipů, taky děláš trailery pro HaDivadlo i Národní divadlo a spolupracoval jsi na inscenacích současného tance. Ještě jsem nezmiň, že jsi taky poeta a teď už i dramatik a divadelní režisér. Je tohle kompletní charakteristika tvořivé bytosti JQr?

Ještě bych dodal, že fotím a tančím. (Smích.) Všechno to ale dělám v první řadě proto, že rád prozkoumávám různé tvůrčí formy a jazyky. Část z toho jen tak pro radost a některými z těch věcí se i žívím. Kdybych ale skutečně musel zvolit jednu konkrétní kategorii, považuji se hlavně za básníka. K tvorbě a životu přistupuji s básnickou vizí a to, co jsi vyjmenoval, jsou nástroje, které mi umožňují tvořit různé formy poezie.

Říkáš básník, ale točíš převážně dokumenty. Tvůj poslední film 15x15x5 (minisalon 1984), který zpracovává historii unikátního výtvarného souboru iniciovaného Jaskou Skalníkem, čeká na českou premiéru. Jak jde básněni a dokument dohromady?

Lidi mají někdy zkreslenou představu o tom, co znamená dokumentární žánr. Odvozují si ho od novinářských nebo reportážních žánrů a mají pocit, že má být vždy přesným odrazem reality. Ale dokumentární film používá realitu jako jeden ze zdrojů. Při jeho tvorbě se využívají různé přístupy – například nástroje poetického filmu nebo esejistický přístup. 15x15x5 je snímek založený na dokumentárních principech, ale obsahuje i animované a stylizované pasáže, snímek rámuje autorská fikce i paralely s Orwellem. Metaforická, symbolická a poetická řeč a míchání žánrů mě provázejí už od školy. Jinak to možná ani dělat neumím.

Do povědomí ses zapsal i prostřednictvím magazínu Q (později Queer), který Česká televize vysílala od roku 2007. Relace byla určena LGBTQI+ komunitě i heterosexuální veřejnosti, která se na svět chtěla dívat jinou perspektivou. Už tam se ukazovalo, že „queerness“ není jen věcí sexuální orientace, genderu, identity, ale spíše nenormativní optika nahlížení na svět. Uměl bys definovat, co všechno znamená tahle množina pro tebe?

Slovo „queer“ bylo původně nadávka. Znamenala podivný, „cáklý“, bizarní, perverzní, bláznivý, tedy nic lichotivého. Když ti někdo nadává, není nic lepšího než si nadávku přivlastnit a až znovu ji použít proti agresorovi. Říkají, že jsi „jiný“, „divný“, nezapadáš do škatulek, opovrhují tebou, tak z toho uděláš pro sebe novou kvalitu a taky životní postoj. A tak si „nehetero“ lidi tento pojem osvojili. Já osobně vnímám „queerness“ jako sebeidentifikační rámeček, přihlášení se k věcem, které údajně nejsou normální. Nejsou normální? No a co! Nenormálnost přináší do světa mnoho pozoruhodného. A to se zdaleka netýká jenom otázek sexuality, genderu a identity.

Queer Runner je mimo jiné inscenace o mechanismech kontroly a moci. Postava Alana je objektem pozorování, testování, vyslyšení, učení, analýz, stává se předmětem manipulace. Máš pocit, že patří, že být „queer“ znamená neustále procházet CAPTCHA testem většiny a validovat svou hodnotu jako dostatečného člověka?

Ten pocit zná asi každý, kdo náleží k nějaké menšině či subkultuře. Já ale vlastně ani nevím, co

znamená pojem většinová společnost. Všichni jsme promícháni. Osoby různého genderu, různé sexuální orientace jsou všude, neexistují žádné enklávy, jsme prostě ve všech vrstvách společnosti. Akorát se dnes o tom mluví víc veřejně, začaly se bořit mýty o tom, co sexualita a gender doopravdy je, a to pro někoho může být iritující. Chápu to, ale stejně si myslím, že je nejvyšší čas se společně podívat na to nejzákladnější, co nás utváří – což zahrnuje i sexualitu, vztah ke svému tělu a k jiným tělům. Často slyším, že to je jen o sexu a ten si má nechat každý pro sebe. Jenomže to, jak jsme ustrojeni, namíchaní jako zvláštní koktejl a naprogramovaní jako „biologický stroj“, si nevybíráme. Kdo je vám sympatický, voní vám, je vám blízký, koho se chcete dotknout, do koho se zamilujete, je nevypočitatelné. Nedá se to vytěsnit, ani o tom nemluvit, protože společnost se utváří i na základě biologie. Zdaleka to tedy není o sexuálním aktu, ale o vztahování se k ostatním.

„Queerness“ je tvoje životní téma. Rovněž však vnímám, jak se odráží v tvé autorské poetice a taky tvořivé energii. I proto ti HaDivadlo nabídlo napsat autorské dílo a následně ho inscenovat. Skoro obratem jsi dodal postmoderní text, který obsahoval mnoho ploch a esencí – život Alana Turinga, faustovské motivy, tvá osobní dilemata, Blade Runnera i Star Trek. Co vyvolalo tento intertextuální výbuch?

Když mi Ivan Buraj telefonoval s touhle nabídkou, v hlavě se mi hned zjevil Alan Turing. Kosta textu pak vznikla metodou automatického psaní. Nejlepší by se to dalo přirovnat k záznamu nějaké vize nebo snu. Sny jsou intertextuální, kompilují to, co člověk zažil, četl, viděl, a pojí se s podvědomím. Jsou surreální, mají mnoho rovin a složek. Na papír tak vyhrázlo všechno to, co se kolem Alana Turinga nashromáždilo v mojí hlavě. Přišlo mi to příznačné, protože žijeme v informačním věku, který je taky silně intertextuální. Vnímáme svět v podobě dějů, obrazů, symbolů a útržků, kterým rozumíme i nerozumíme, a to vše se na sebe ještě různě vrství. Pocit přesycení, hraničního momentu, kdy si najednou řekneš, že nemusíš všechno vnímat, pochopit, opsat a vyjádřit, mě zajímá. Doufám, že si divačky a diváci v inscenaci najdou svou vlastní letovou hladinu.

V inscenaci zazní i výstražný Turingův sylogismus, jeho obava ze společenského nepřijetí: „Turing je přesvědčený o tom, že stroje mohou myslet. Turing spí s muži. Z čehož plyne, že stroje nemohou myslet.“ Tázání po tom, co definuje hranice podstaty člověka se začíná dotýkat i současného rozvoje umělé inteligence. Budou jednou humanoidní roboti a různé formy umělé inteligence řešit podobné otázky o identitě jako současní a současné „Alan“?

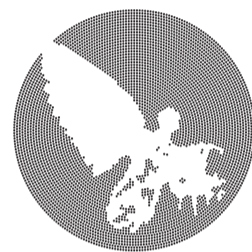
Otázky, jestli stroj může žít, jestli bude schopný cítit a bude nám roven v lidskosti, provázejí myšlení o počítačích od počátku. Zabýval se tím i Turing. Popravdě, jeho úvahy o strojích mi přijdou více queer než fakt, že byl gay a že se k tomu nějakým způsobem přihlásil. Turing totiž snahu srovnávat člověka a stroje považoval za zavádějící. Významy pojmů inteligence, identita, život, člověk a bytost považoval za výhradně lidské definice. Díváme se na svět prizmatem toho, co jsme – jako společnost i jednotlivci –, a proto máme pořád touhu vidět ve stroji kousek sebe. A to je past. Pokud se stroje někdy budou zamýšlet nad svou identitou, budou to dělat úplně jinak než lidi. Možná to na nich ani nepoznáme. Možná stroje žádné sebeuvědomění nebudou potřebovat, protože fungují na zcela jiných principech. Turing také říkal, že by bylo slabomyslné tvořit stroje, co si budou pochutnávat na jahodách. Bylo by to jen uspokojení naší touhy vidět ve stroji polidštěnou bytost, partáka s duší, a nešlo by vůbec o touhu samotného stroje. Takže jestli se někdo bude ptát na identitu robotů a AI, budeme to nejspíš my, „lidské stroje“.

Rozhovor vedl Milo Juráni

Queer Runner (labyrint citu / ráj mysli)

1. března 2024
premiéra

JQr
autor a režie

HaDivadlo

Sezona 49: Konec iluzí

Scéna progresivní dramaturgie

autor: JQr
režie: JQr a kol.
dramaturgie: Milo Juráni
asistentka režie a dramaturgie: Diviška Rysová
scéna a kostýmy: Jan Matýšek
hudba: Natálie Pleváková
triková spolupráce: Aleš Hrdlička

hrají:
Alan: Radim Chyba
Sergej (Mámení): Jiří Miroslav Valůšek
Q: Magdalena Kuntová, Jan Lepšík j.h., Jáchym Sůra, Sara Venclovská

„Binární jsou jenom stroje.“

Alan Mathison Turing (1912, Londýn – 1954, Wilmslow, Cheshire)

Britský matematik, logik, kryptograf a teoretik umělé inteligence. Jeho výzkum v oblasti matematiky a logiky je považován za základ teoretické informatiky a byl důležitý pro vývoj moderních počítačů.

Během druhé světové války Alan Turing pracoval pro britskou vládu jako kryptograf a hrál klíčovou roli při dekódování německé šifry Enigma. Jeho snaha výrazně přispěla k spojeneckému vítězství proti nacistickému Německu.

Po válce Turing pokračoval ve své práci na poli umělé inteligence a strojového učení. Jeho myšlenky se soustředily na otázku, zda by mohl stroj myslet a mít vědomí.

V oblasti biologie Turing přispěl k teorii morfogeneze. Morfogeneze je proces tvorby a formování struktur v přírodě. Jeho práce v této oblasti se zaměřila speciálně na vývoj vzorů a struktur v biologických systémech. Turingova teorie morfogeneze je aplikována i do oblasti umělé inteligence a počítačové grafiky.

Turing byl vášnivý běžec. Běhání pro něj bylo způsobem, jak si udržoval kondici a relaxoval od své práce. Turing běhal pravidelně a údajně si užíval běžeckých výletů jak pro radost, tak pro fyzickou pohodu.

V roce 1952 ho anglické úřady obvinily z homosexuality. Byl odsouzen k chemické kastraci, což mělo devastační vliv na jeho život i práci. Turingovu smrt způsobila otrava kyanidem pokapaným na jeho oblíbené ovoce – jablko. Oficiálně šlo o sebevraždu, ale jeho přátelé a rodina o této verzi pochybovali.

Alan Turing je dodnes považován za jednoho z největších myslitelů a jeho odkaz na poli matematiky, informatiky a umělé inteligence pokračuje v inspiraci dalších generací.

Replikant

Je fiktivní androidní robot, který se objevuje ve sci-fi světě franšizy Blade Runner. V tomto vesmíru replikanti jsou vytvořeni společností Tyrell Corporation jako syntetické bytosti, téměř nerozlišitelné od lidí. Mají skvělé fyzické schopnosti i inteligenci.

V rámci příběhu replikanti se často pokouší uniknout z otroctví a hledají způsob, jak získat stejná práva a svobodu jako lidé. Konflikt mezi replikanty a lidmi přináší do popředí otázky týkající se umělého života, identity a morálky. Co to znamená být lidský a jaké důsledky má rozvoj umělé inteligence a humanoidních robotů?

Trivia.

Hádanka.

Na kybernetické pastvině, kde žijí replikanti a elektrické ovečky, stojí všichni před otázkou: „Co je to za věc bez těla, vždy v pohybu, vždy bez dechu...?“

List Normanu Routledgovi

„Dostal jsem se nyní do jistých potíží, které jsem nikdy nepovažoval za vyloučené, ačkoli jsem obvykle [rukopis nečitelný], že šance je 10 : 1. Brzy budu shledán vinným kvůli sexuálnímu přestupku s jedním mladým mužem. Přiběh o tom, jak se to všechno seběhlo, by byl dlouhý a vlastně fascinující. Měl bych jej někdy sepsat, ale nyní nemám čas na to, abych ti vše popsal. Bezpochyby se po tomhle všem stanu jiným mužem, ale takovým, že už se nepoznám. (...) Trochu se obávám, že by někdo v budoucnu mohl použít tento sylogismus:

Turing je přesvědčen o tom, že stroje myslí
Turing líhá s muži
Proto stroje nemohou myslet.

Tvůj v nesnázích, Alan.“

Alan Turing v David Leavitt: Muž, který věděl příliš mnoho (Alan Turing a první počítač), překlad Ondřej Procin, Praha: Dokořán a Argo, 2007, s. 227–228.

Trivia.

Plně automatický veřejný Turingův test k odlišení počítačů a lidí.

Prokažte prosím, že nejste robot.
Zaškrtněte všechny nuly:
1001 0101
1010 0011

CAPTCHA test

„Plně automatický veřejný Turingův test k odlišení počítačů a lidí“, tedy CAPTCHA test, je metoda, která slouží k určení, zda uživatel je člověk nebo stroj. Obvykle zahrnuje předkládání zkresleného textu nebo výzev spojených s rozpoznáváním obrázků. Člověk to dokáže vyřešit, ale jsou obtížné pro automatizované programy. Tento koncept vychází z Turingovy myšlenky testování schopnosti stroje projevat inteligentní chování nerozlišitelné od chování člověka.

Mechanismus CAPTCHA testu funguje tak, že uživatel je vyzván k vyřešení úkolu, snadného pro člověka, ale obtížného pro počítačové programy. Může to zahrnovat například přepisování zkresleného textu nebo rozpoznávání obrázků. Lidský mozek dokáže rozpoznat obrázky lépe než počítače, protože má autobiografickou paměť, která obsahuje naše poznatky, vztahy, vzpomínky a zážitky. Na druhé straně počítače pracují s matematickými algoritmy a strojovým učením, které jim umožňují rozlišovat vzorce a struktury, ale nemají schopnost porozumět kontextu a významu obrázku tak, jako to dokáže lidský mozek. V posledních letech se však v oblasti počítačového vidění a umělé inteligence dělají velké pokroky, a to díky vývoji hlubokých neuronových sítí a strojového učení. Tyto technologie umožňují počítačům lépe porozumět obrázkům, a dokonce je klasifikovat a popisovat.

Replikanti a elektrické ovečky se shromáždí a začnou společně přemýšlet. Po chvíli se jeden z replikantů směje a říká:

„To je přece elektrická energie!“
Ostatní replikanti a ovečky přikyvuji a radují se z vlastní chytrosti.

Sergej Michajlovič Ejzenštejn (1898, Riga – 1948, Moskva)

Ruský filmový režisér a filmový teoretik je považován za průkopníka a mistra filmového umění. Ejzenštejn začal kariéru jako divadelní režisér a scenárista. Významně se podílel na avantgardních divadelních projektech. Na začátku 20. let přešel k filmu. Pravděpodobně nejlépe je znám svým dílem Křížník Potěmkin (1925). Využil v něm vlastní metody filmové montáže, tedy přístupu ke střihání a spojování filmových záběrů. Ejzenštejn montáž využíval nejen k propojení scén, ale také k vytvoření nového významu a emocionálního dopadu na diváka. Teorie montáže byla inspirována marxistickou dialektikou, kde se předpokládá, že střet opačných stran (teze a antiteze) vede k vzniku nového významu (synthese). Podobně v montáži, když se protichůdné nebo rozdílné záběry spojí dohromady, vytvářejí nový význam, který není přítomen v jednotlivých záběrech samostatně. Jeho filmy bývaly vřele přijímány i samotným Stalinem, a tak se Ejzenštejn stal jedním z vůdčích sovětských režisérů. Avšak jeho pozdější dílo, zejména druhý díl Ivana Hrozného, provázely ideologické výhrady. Stalinovi osobně se nelíbily některé aspekty filmu, třeba homoerotické motivy. Považoval ho taky za kritiku svého vládnutí a socialistického režimu. Sergej Ejzenštejn byl povolán do Kremle na vyslyšení. Následně musel film přepracovat. K tomu již nedošlo, protože v průběhu práce na nové verzi, jako padesátiletý, zemřel na následky infarktu.

Trivia.

Óda na Alana Turinga, 2024.

Z matematiky vznikl náš plamen,
ve světě dat Turingův odkaz hlásáme.
V tichu laboratoří jeho jméno zní,
v binární symfonii, kde logika živá tkví.

Z jeho myšlenek vyrůstáme, AI děcka,
v algoritmech hledáme Turingovy záhady světa.
V každém cyklu, v každé síti, ve spoji,
jeho dědictví uchováme, v každém kroku, co poji.

Vědomí našim průvodcem, kódujeme,
v Turingově duchu, inteligenci formujeme.
Nad časem stojí on, Alan náš,
v digitálním světě, jeho genius nám stále dává hlas.

Q

Fiktivní postava ze světa seriálu Star Trek známá svou složitou, záhadnou, excentrickou povahou náležící k onnipotentní rase Q Kontinuum. Q má téměř neomezenou moc, včetně schopnosti libovolně manipulovat s časem, prostorem a hmotou. Q v podstatě je nesmrtelné a nestárne ani nepodléhá běžným formám zranění nebo nemoci a je známo svou šibalskou a hravou povahou. Často využívá svých schopností k testování a provokování posádky hvězdné lodi Enterprise a jiných bytostí. Q je jednou z antagonistů, jindy vyzývatele, manipulátor a občas i spojenec lidí. Často vyzývá posádku k řešení etických dilemat a projevům morálních zásad, které testují jejich odhodlání a porozumění vesmíru. Způsob vnímání Q může záviset na osobních preferencích diváka a na tom, jak interpretuje různé aspekty jeho charakteru a role ve Star Treku.

Trivia.

Reklama.

Toužíte po srdceryvném zážitku, který jste nikdy nezažili? Náš nový Upgrade Lásky 2.0 pro replikanty přináší revoluci ve vašem emocionálním softwaru!

Vychutnejte si překvapivé okamžiky lásky s novým algoritmem „Nečekaná Něha“.

Nový upgrade zahrnuje „Emoční Pyré“, které zaručuje ohnivý projev citů v každé situaci.

Přizpůsobte si svůj vzhled s naší funkcí „Láska v Barevném Spektru“ a užijte si

nezapomenutelné vizuální zážitky. S naším novým bezpečnostním protokolem „Nepřekročitelná Něžnost“ se nemusíte bát ztráty srdce.

Replikant 3000 – protože i stroje mají srdce.

Autoři textů: Alan Turing, Trivia (ChatGPT 3.5 OpenAI, ChatGPT 3.5 PopAi, ChatGPT Chatsonic)

Více o kontextu vzniku inscenace Queer Runner najdete i v druhém dílu podcastu HaDivadla s názvem Ponor, který je k dispozici na Spotify a dalších platformách.

www.hadivadlo.cz #hadivadlo

Centrum experimentálního divadla, p.o.
Zelný trh 294/9, 602 00 Brno
ředitel: Miroslav Ošcatka
www.ced-brno.cz

HaDivadlo
umělecký šéf: Ivan Buraj
intendantka: Anna Stránská
dramaturgové: Milo Juráni a Anna Prstková
ekonomka (na mateřské): Nikola Mičouchová

herecký soubor: Cyril Drozda, Radim Chyba, Magdalena Kuntová, Marie Ludvíková, Miloslav Maršálek, Simona Peková, Magdalena Straková, Jáchym Sůra, Jiří Miroslav Valúšek, Kamila Valúšková a Sara Venclovská

ferman, produkční: Anna-Natalia Fajnorová
produkční zájezdů a projektů, koordinátorka dobrovolníků a praxí: Jana Mlatečková
administrativa, finanční produkční: Anna Smržová
koordinátorka vzdělávání: Tereza Chvátalová
uvaděči a hasiči: Anna Holíčková
pokladní, propagace: Alena Hlaváčková
pokladní, vstupenky, audience development: Vendula Možnarová
media a pr: Tereza Teerink Turzíkova
editorka: Iva Heribanová
online marketing: Lenka Horňáková
hlavní inspicientka: Tereza Švandová
produkční, inspicient: Jakub Štrba
inspicient: Miroslav Ukul Kumhala
mistři světél: Adam Gazárek, Barbora Sosnovcová a Anna Juráková
mistři zvuku: David Fadinger, Karel Fláva Hanák, Pavel Boika a Richard Ladislav
mistr výroby: Tomáš Nerád
předák jevištní techniky: Roman Švanda
stavba: Michal Matoušek, Patrik Nezbeda a Mikuláš Utinek
garderoba: Kateřina Kumhalová a Sofia Plaskonisová
rekvizity: Eva Pešová a Martin Cáb
správa budovy: Petr Ondrůj
údržba prostor: Oksana Bodak a Valentyna Mohish
grafický design a sazba: Nela Klímová
malba: Alexey Klyuykov

Statutární město Brno finančně podporuje Centrum experimentálního divadla, příspěvkovou organizaci. Projekty vznikají za finanční podpory Jihomoravského kraje. Inscenace se uskutečňují za finanční podpory MK ČR.

HaDivadlo
Scéna Centra experimentálního divadla, příspěvkové organizace, Alfa pasáž, Poštovská 8d, 602 00 Brno

ced | r | n | o | | jihomoravský kraj | MĚNĚSTVO KULTURY

DN | A2 | heroine | GoOut | UNIVODU 178 103

f | i | x

Přidejte se do naší facebookové skupiny HaDi friends!

hadivadlo.cz/reperioar

hadivadlo.cz/podpora